

**ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/INTERNATIONAL LAW/
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО**

<https://doi.org/10.59546/18290744-2023.10-12-177>

ԳՈՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հազենի համալսարանի գերմանական և եվրոպական սահմանադրական և վարչական իրավունքի, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, Սաքսոնիայի փաստաբանների պալատի անդամ, փաստաբան, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր (Բեռլին), կառավարման գիտությունների մագիստրոս (Շպայեր)

GOR HOVHANNISYAN

Associate Professor at the Chair of German and European Constitutional and Administrative Law, as well as International Law at the University of Hagen, Attorney-at-law, Member of the Saxon Bar Association, Doctor of Law (Berlin), Master of Administrative Sciences (Speyer)

ГОР ОГАНЕСЯН

Доцент кафедры немецкого и европейского конституционного и административного права, а также международного права в Университете Хагена, адвокат, член Саксонской коллегии адвокатов, Доктор юридических наук (Берлин), Магистр административных наук (Шпайер)

**ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ (ՄԱՍ IV) –
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

EUROPEAN LAW (PART IV) – THE FUNDAMENTAL FREEDOMS

ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО (ЧАСТЬ IV) – ОСНОВНЫЕ СВОБОДЫ

Եվրոպական իրավունքի վերաբերյալ հոդվածաշարի¹ այս չորրորդ մասը լուսաբանում է հիմնական ազատությունները՝ իբրև ներքին շուկայի ստեղծման հիմնական միջոց:

¹ Առաջին մասը տես Հովհաննիսյան, Դատական իշխանություն 10-12 (280-282)/2022, էջեր 92-100 (Հիմնական հարցեր և ԵՄ կազմակերպական կառուցվածքը), երկրորդ մասը՝ Հովհաննիսյան, Դատական իշխանություն 1-3 (283-285)/2023, էջեր 108-117 (Իրավունքի աղբյուրները և իրավաստեղծումը միությանական իրավունքում), երրորդ մասը՝ Հովհաննիսյան, Դատական իշխանություն 4-9 (286-291)/2023, էջեր 123-134 (Հիմնական իրավունքների խարտիայի հիմնական իրավունքները):

Ներածություն

I. Ընդհանուր ներքին շուկան

Հիմնական ազատությունները կազմում են ներքին շուկայի առանցքը: Նրանք երաշխավորում են անդամ պետությունների միջև ապրանքների, ծառայությունների, անձանց ու կապիտալի ազատ տեղաշարժը: Այդ պատճառով դրանց առաջնային նպատակն անդամ պետությունների գործողություններով ընդհանուր համատեղ շուկայի համար (ԵՄՊ 3-րդ հոդ. 3-րդ մասի 1-ին նախ., ԵՄԳՊ 26-րդ հոդ. 2-րդ մաս) խոչընդոտներ ստեղծելուց խուսափելն է: Հետևաբար, հիմնական ազատությունների խախտման հարցը պարզելիս պետք է պատշաճ կերպով համադրել ներքին շուկայի ազատությունն ու այն ձևավորելու ազգային իրավասությունը:

Հիմնական ազատությունները գործում են անմիջականորեն, այսինքն՝ կիրառելի են անդամ պետություններում առանց ներդրող ակտի անհրաժեշտության²: Դրանք սուբյեկտիվ հանրային իրավունքներ են և անհատին հնարավորություն են տալիս դրանցով պարտավորված իրավասուբյեկտներից պահանջելու դրանց բովանդակության իրականացումը³:

Հիմնական հետազոտություն

II. Հիմնական ազատությունների ստուգման միասնական սխեման

Բոլոր հիմնական ազատություններն ունեն նույն կառուցվածքը: Այդ պատճառով հիմնական ազատությունների խախտումն ստուգվում է սկզբունքորեն հետևյալ սխեմայով.

1. Կիրառելիությունը. երկրորդային իրավունքն ունի առաջնություն

2. Պաշտպանության առարկայական և անձնային ոլորտը, անդրսահմանային փաստական հանգամանքները

3. Հիմնական ազատության վնասումը (Dassonville, Keck, երեք աստիճանի թեստ, Groenvelt)

4. Վնասման արդարացումը

ա) Սահմանափակումը (Cassis de Dijon)

բ) Սահմանափակման սահմանափակումը՝ համաչափության եռաքայլ ստուգումը:

1. Կիրառելիությունը

Երկրորդային իրավունքի առաջնության պատճառով հիմնական ազատությունները կիրառելի են միայն այն դեպքում, երբ դեպքը երկրորդային իրավունքով կարգավորված չէ:

Օրինակ: Այն հարցի շրջանակում, թե արդյոք ճարտարապետների և ինժեներների վարձատրության մասին գերմանական կանոնադրությունը խախտում է եվրոպական իրավունքը, ԱԵԴ-ը երկրորդային իրավունքում այդ հարցին վերաբերելի դիրեկտիվա ստուգելուց հետո հրաժարվում է ստուգել բնակության վայր ընտրելու ազատության խախտումը⁴:

2. Պաշտպանության ոլորտը

Վիճելի դեպքը պետք է ներառված լինի հիմնական ազատության պաշտպանության ոլորտում: Պաշտպանության առարկայական ոլորտը ծառայում է հիմնական ազատությունները միմյանցից սահմանազատելուն: Պետք է պարզաբանել համապատասխան հիմնական ազատության փաստակազմը, այն է՝ *ապրանք, ծառայություն, բնակության վայր և այլն*: Ընդ որում՝ կարևոր է հիմնական ազատությունների **տնտեսական կողմը**: Զուտ բարեգործական գոր-

² ԱԵԴ, C-26/62, ECLI:EU:C:1963:1 – Van Gend en Loos:

³ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 9. Հիմնական ազատությունների՝ իբրև հավասարության իրավունքների գործառնության մասին տես Heiko Sauer, JuS 2017, 310 (311):

⁴ ԱԵԴ, C-377/17, NJW 2019, 2529.

ծունեությունները չեն ընկնում հիմնական ազատությունների պաշտպանության տակ: Բայց մի որոշակի գործունեության ոչ տնտեսական բնույթը, օրինակ՝ սպորտը կամ կրթությունը, չի բացառում հիմնական ազատության կիրառման ոլորտը: Պետք է հաշվի առնել *ոլորտային բացառությունները*, որոնք կիրառման որոշակի դեպքեր դուրս են հանում պաշտպանության ոլորտից, օրինակ՝ ԵՄԳՊ 45-րդ հոդ. 4-րդ մասի համաձայն՝ բացառություն է սահմանված հանրային կառավարման ոլորտի աշխատողների համար, որքանով նրանք անմիջականորեն իրականացնում են իշխանական լիազորություններ: ԱԵԴ-ը ոլորտային բացառությունները նեղ է մեկնաբանում⁵:

Օրինակ: ԵՄԳՊ 45-րդ հոդ. 4-րդ մասի ոլորտային սահմանափակումը չի գործում պրոֆեսորների համար, քանի որ նրանք իշխանական լիազորություն չեն իրականացնում:

Անձանց ազատությունների դեպքում պետք է ստուգել նաև *պաշտպանության անձնային ոլորտը*: Հիմնական ազատությունների կրողները սկզբունքորեն Միության քաղաքացիներն են (տես ԵՄԳՊ 49-րդ, 56-րդ հոդվածները, 45-րդ հոդ. 2-րդ մասը): Բնակության վայր ընտրելու ազատությունը և ծառայությունների ազատությունը տարածվում են նաև ընկերությունների վրա՝ համաձայն ԵՄԳՊ 54-րդ հոդվածի (վերջինի դեպքում՝ ԵՄԳՊ 62-րդ հոդ. համակցությամբ), որոնք հիմնադրվել են մի անդամ պետության իրավադրույթներին համապատասխան, և իրենց կանոնադրության համաձայն իրենց նստավայրը, հիմնական կառավարումը կամ գլխավոր գրասենյակը գտնվում են Միությունում:

Բացի այդ, դեպքը պիտի լինի *անդրսահմանային*: Զուտ ներպետական դեպքերը չեն կարգավորվում հիմնական ազատություններով: Դրանից բխում է, որ հիմնական ազատությունները չեն բացառում անդամ պետության ներսում սեփական բնակիչների նկատմամբ խտրականությունը:

Օրինակ: Մի կարգավորում, որն արտադրության ավելի խիստ պահանջներ է նախատեսում երկրի ներսի, բայց որ օտարերկրյա ապրանքների համար, չի խախտում հիմնական ազատությունները:

Անդրսահմանային բնույթի չափանիշը պետք է լայն մեկնաբանել: Դրա համար որպես կանոն բավարար է, երբ նախատեսվում է սահմանի հատում⁶:

3. Հիմնական ազատությունների վնասումը դրանց հասցեատերերի կողմից ա) Հասցեատերերը

Հիմնական ազատությունների առաջնային հասցեատերերն անդամ պետություններն ու Միության մարմիններն են: Բայց մասնավոր անձինք նույնպես կարող են վտանգել ներքին շուկայի ազատությունը: Նման դեպքերում պետք է սկզբում ստուգել, թե արդյոք մասնավոր անձի գործողությունը ֆունկցիոնալ իմաստով վերագրելի է անդամ պետությանը:

Օրինակ: Պետությունը մասնավոր ընկերությանը հանձնարարում է իշխանական խնդիրների կատարում, օրինակ՝ սննդամթերքի վերահսկողություն: ԱԵԴ-ն ապրանքների տեղաշարժի ազատության խախտում է համարել մի ՍՊԸ-ի կողմից գերմանական գյուղատնտեսության կենտրոնական մարկետինգային ընկերության որակի նշան (CMA-Gütesiegel) տրամադրելը⁷: Նման դեպքերում քննության առարկան միշտ անդամ պետության գործողությունը կամ անգործությունն է, ոչ թե մասնավոր անձանց գործողությունները կամ անգործությունը:

Գոյություն չունի հիմնական ազատությունների ընդհանուր *մասնավոր ներգործություն*⁸:

⁵ Herdegen, Europarecht, 2023, § 16 Rn. 37.

⁶ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 16.

⁷ ԱԵԴ, C-325/00, ECLI:EU:C:2002:633:

⁸ Մանրամասն տես Müller-Graff, EuR 2014, 3: Տես նաև Ruffert, JuS 2020, 1 (5):

Միայն առանձին դեպքերում կարող են նաև մասնավոր անձինք լինել հիմնական ազատությունների հասցեատեր: Դա վերաբերում է ամենից առաջ անձանց և ծառայությունների տեղաշարժի ազատություններին:

Օրինակներ: ԱԵԴ-ի կողմից հիմնական ազատությունների մասնավոր ներգործությունը ճանաչվել է մասնավոր կորպորացիաների դեպքում, օրինակ՝ սպորտային ակումբների կարգավորումների կամ արհմիությունների առնչությամբ⁹ Իր *Angonese* վճռով¹⁰ ԱԵԴ-ն ավելի առաջ է գնում այս ոլորտում և ճանաչում է հիմնական ազատություններով մի մասնավոր գործատուի կաշկանդվածությունը:

Դատական պրակտիկայում դեռ վերջնական պարզաբանված չէ, թե որքանով ապրանքների տեղաշարժի ազատությունն ունի մասնավոր ներգործություն¹¹:

Բ) Վնասումը

Իբրև հիմնական ազատության վնասում պետք է որակել ցանկացած գործողություն, որն ավելի վատ վերաբերմունք է ցուցաբերում օտարերկրյա, քան երկրի ներսի դեպքերի նկատմամբ: Ընդ որում, սկզբում վնասում է համարվում *բացահայտ խտրականությունը*, երբ վերաբերմունքի տարբերությունն անմիջականորեն կապվում է քաղաքացիության կամ ծագման հետ: Արգելված է նաև *քողարկված խտրականությունը*, որի դեպքում անհավասար վերաբերմունքը կապվում է այնպիսի հատկանիշների հետ, որոնք որպես կանոն առկա են օտարերկրյա ապրանքներում կամ ԵՄ օտարերկրացիների մոտ, օրինակ՝ բնակության վայրի պահանջը¹²:

Հիմնական ազատությունների դոգմատիկան հնարավոր է միայն հասկանալ, եթե պատկերացնենք, թե ինչպես են դրանք զարգացել խտրականության արգելքներից դեպի սահմանափակման արգելքներ: Այդ զարգացումը տեղի է ունեցել ապրանքների տեղաշարժի ազատության վերաբերյալ ԱԵԴ-ի պրակտիկայի միջոցով: Ավելի լավ հասկանալու համար այն մանրամասն կներկայացվի ստորև:

աա) Dassonville

ԵՄԳՊ 34-րդ հոդվածը քանակական սահմանափակումներին զուգահեռ արգելում է նաև այսպես կոչված *համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումները (Maßnahmen gleicher Wirkung)*: Ըստ ԱԵԴ-ի, այսպես կոչված, *Dassonville-քանաձևի*՝ «առևտրի ցանկացած կարգավորում, որն ունակ է անմիջականորեն կամ միջնորդավորված կերպով, փաստացի կամ պոտենցիալ կերպով խոչընդոտելու ներմուծենական առևտուրը», համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառում է, որն սկզբունքորեն արգելված է¹³:

Dassonville գործի համառոտ նկարագիրը: Բելգիացի առևտրականների նկատմամբ հարուցվում է քրեական հետապնդում այն պատճառով, որ Ֆրանսիայից ներկրված վիսկիի համար բացակայում է ապրանքի ծագման մասին փաստաթուղթը, որը, ըստ բելգիական իրավունքի, պետք է առկա լիներ: Բելգիական դատարանը ԵՄԳՊ 267-րդ հոդվածով սահմանված վարույթով (*Vorabentscheidungsverfahren*) դիմում է ԱԵԴ՝ առաջադրելով այն հարցը, թե արդյոք բելգիական կարգավորումը համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառում է:

⁹ Ամենահայտնի դեպքն է ԱԵԴ, C-415/93, ECLI:EU:C:1995:463 – Bosman: Արհմիությունների առնչությամբ տե՛ս ԱԵԴ, C-438/05, ECLI:EU:C:2007:772:

¹⁰ ԱԵԴ, C-281/98, ECLI:EU:C:2000:296 – Angonese:

¹¹ Մասնավոր ներգործության օգտին տե՛ս ԱԵԴ, C-171/11, ECLI:EU:C:2012: 453 – Fra.bo: Մանրամասն տե՛ս Haltern in Pechstein/Nowak/Häde, Frankf. Komm. zu EUV/GRCh/AEUV, 2017, AEUV Art. 34 Rn. 30 ff.

¹² ԱԵԴ, C-350/96, ECLI:EU:C:1998:205 Rn. 26 ff. – Wohnsitz:

¹³ ԱԵԴ, C-8/74, ECLI:EU:C:1974:82 – Dassonville:

Այս հարցի համար որոշիչ է *շուկայի մատչելիության* չափանիշը («խոչընդոտել ներմուծենական առևտուրը»): Միջնորդավորված վստասումները բավարար են: Բավարար է նաև միջոցառման *ունակությունը*¹⁴ խոչընդոտելու առևտուրը. անկարևոր է, թե արդյոք փաստացի բացասական ներգործություն եղել է, թե՛ ոչ: Այդ պատճառով պետք է իբրև սահմանափակում դիտել նաև ոչ խտրական այն միջոցառումները, որոնք վստասում են շուկայի մատչելիությունը:

ԱԵԴ-ը *Dassonville-բանաձևն* ըստ էության տարածում է բոլոր հիմնական ազատությունների վրա¹⁴: Այսպիսով, հիմնական ազատությունները, չնայած իրենց տարբեր ձևակերպումներին, խտրականության արգելքներից զարգացան դեպի սահմանափակման արգելքներ¹⁵:

բբ) Keck

«Համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումներ» հասկացության լայն սահմանումը ԱԵԴ-ի կողմից կրկին նեղացվեց այսպես կոչված *Keck-բանաձևի* միջոցով: Ըստ դրա՝ վաճառքի ոչ խտրական սահմանափակումները, որոնք ուղղված չեն ապրանքների անդրսահմանային տեղաշարժի վրա ազդելուն, չեն համարվում համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումներ ԵՄԳՊ 34-րդ հոդ. 2-րդ տարբերակի իմաստով: Այս ոլորտային բացառության համար պայման է, որ կարգավորումները «գործեն *ունիվերսալության ոլորտի բոլոր այն մասնակիցների համար, որոնք իրենց գործունեությունն իրականացնում են երկրի ներսում, որքանով որ այդ կարգավորումները հավասար չափով շոշափում են հայրենական արտադրության և մյուս անդամ պետությունների արտադրության իրացումը*»¹⁶:

Keck – գործի համառոտ նկարագիրը: Ֆրանսիական երկու հանրախանութների ղեկավարներ խախտում են ապրանքները գնման արժեքից ավելի էժան վաճառելու վերաբերյալ ֆրանսիական արգելքը: Դրա պատճառով հարուցված քրեական հետապնդման շրջանակում նրանք վկայակոչում են եվրոպական իրավունքի, մասնավորապես՝ ապրանքների տեղաշարժի ազատության հետ այդ արգելքի անհամատեղելիությունը: Քրեական դատարանն այդ հարցով դիմում է ԱԵԴ, որը հաստատում է եվրոպական իրավունքի հետ համատեղելիությունը:

Այսպիսով, ըստ *Keck-բանաձևի*՝ պետք է տարբերել ապրանքներին վերաբերող և դրանց բաշխմանը վերաբերող կարգավորումները: Եթե առաջինները վերաբերում են հենց ապրանքին (օրինակ՝ փաթեթավորման կամ բաղադրության տեսանկյունից), ապա վերջինները կարգավորում են սոսկ վաճառքի մանրամասները (օրինակ՝ խանութների աշխատանքի ժամերը կամ վաճառքի սահմանափակումները)¹⁷: Ապրանքին վերաբերող կարգավորումները շարունակում են համարվել վստասումներ: Վաճառքի մանրամասները, հակառակը, միայն այն դեպքում են համարվում վստասումներ, եթե դրանք վերաբերում են օտարերկրյա ապրանքների իրացմանը, և եթե սահմանափակող կարգավորումները հայրենական ու օտարերկրյա ապրանքների վրա իրավական և փաստացի իմաստով տարբեր կերպ են ներգործում: Այսպիսով, սկզբունքորեն գործում է այն կանոնը, որ ինչքան կարգավորումն ավելի շատ է վերաբերում հենց ապրանքին, այնքան ավելի մեծ է հավանականությունը, որ նա կընկնի ԵՄԳՊ 34-րդ հոդվածի արգելքի տակ: Քանի որ այս սահմանազատումը հաճախ հստակ չէ, ուստի փաստարկման առանցքը պետք է կազմի այն, թե արդյոք անդամ պետության միջոցառումն ունակ է դժվարացնելու շուկայի մատչելիությունը¹⁸:

¹⁴ Leible/Thomas Streinz in Grabitz/Hilf/Nettesheim, Das Recht der EU, 2023, AEUV Art. 34 Rn. 56.

¹⁵ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 41.

¹⁶ EuGH, verb. Rs. C-267/91 u. C-268/91, ECLI:EU:C:1993:905 Rn. 16 = NJW 1994, 121 – Keck und Mithouard.

¹⁷ Տե՛ս ԱԵԴ, C-591/17, ECLI:EU:C:2019:504:

¹⁸ ԱԵԴ, C-267/91 u. C-268/91, ECLI:EU:C:1993:905 Rn. 17 – Keck und Mithouard:

գգ) Երեք աստիճանի թեստ

Իր մի քանի նոր որոշումներում ԱԵԴ-ը վնասումների սահմանման համար օգտագործում է գերմանական գրականության մեջ այսպես կոչվող¹⁹ *երեք աստիճանի թեստը*, որն առաջին պլան է մղում այն հարցը, թե արդյոք խոչընդոտվում է շուկայի մատչելիությունը՝ առանց անդրադառնալու միջոցառման բնույթին (այն վերաբերում է ապրանքին, թե՛ դրա բաշխմանը): ԱԵԴ-ը հարցնում է, թե արդյոք **(1)** միջոցառման նպատակը կամ ազդեցությունը մյուս անդամ պետություններից ծագող ապրանքները նվազ բարենպաստ վերաբերմունքի արժանացնելն է, **(2)** առկա են խոչընդոտներ ապրանքների ազատ տեղաշարժի համար, որոնք բխում են մյուս անդամ պետություններից ծագող ապրանքների վերաբերյալ դրույթներից, անգամ եթե դրանք գործում են առանց տարբերության, կամ **(3)** խոչընդոտվում է մյուս անդամ պետություններից ծագող ապրանքների համար շուկայի մատչելիության միջոցառումներով²⁰: Բովանդակային տեսանկյունից այս երեք աստիճանի թեստը նորամուծություն չէ: ԱԵԴ-ը դրանով առաջին պլան է մղում շուկայի մատչելիությանը խոչընդոտելը՝ իբրև չափանիշ²¹:

Այսպիսով, ընդհանուր սահմանափակման արգելքը հնարավոր է միայն շուկայի մատչելիության առնչությամբ: «Համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումներին» են պատկանում, այսպիսով, միայն խտրական կարգավորումները կամ նրանք, որոնք խոչընդոտում են շուկայի մատչելիությունը:

Վեճեր լուծելիս պետք է սկզբում բացառել ներկրման քանակական սահմանափակումը և հետո քննարկել համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումների սահմանումը: Այստեղ սկզբում պետք է ելնել *Dassonville-բանաձևի*, նախքան *Keck-բանաձևի* միջոցով ուղղումներ անելու անհրաժեշտությունը քննարկելը: Ընդ որում, առաջին պլան պետք է մղել շուկայի մատչելիության չափանիշը: Վերջում կարելի է եզրափակել երեք աստիճանի թեստը վկայակոչելով, որը պետք է որ հանգեցնի նույն արդյունքին:

դդ) Այլ հիմնական ազատությունների վրա տարածելը

Ի տարբերություն *Dassonville-բանաձևի*, ԱԵԴ-ը *Keck-բանաձևն* ու *երեք աստիճանի թեստը* մյուս հիմնական ազատությունների վրա է տարածում շատ զգուշորեն²²:

եե) Վնասման տեսակը

Վնասման իրավական բնույթը ոչ մի դեր չի խաղում: Իրավական առումով պարտադիր միջոցառումների կողքին վնասող ներգործություն կարող են ունենալ նաև փաստացի միջոցառումները, օրինակ՝ տեղական արտադրությունը զարգացնելու քարոզարշավին ֆինանսապես աջակցելը²³:

4. Արդարացումը

Հիմնական ազատությունները ենթակա են սահմանափակման: Հետևաբար, դրանց վնասումը կարող է արդարացվել: Այդպիսով, սահմանափակումները (ա) կարող են լիազորել վնասելու հիմնական ազատությունները: Այդ լիազորությունն իր հերթին կրկին ենթակա է սահմանափակման, որը համեմատելի է հիմնական իրավունքների ընդհանուր տեսության մեջ հայտնի սահմանափակման սահմանափակմանը (բ):

¹⁹ Schroeder in Streinz, EUV/AEUV, 2018, AEUV Art. 34 Rn. 53; Classen/Bothe, EuZW 2015, 413.

²⁰ ԱԵԴ, C-110/05, ECLI:EU:C:2009:66 Rn. 34 ff.

²¹ ԱԵԴ, C-456/10, ECLI:EU:C:2012:241 Rn. 35 ff. – ANETT; C-333/14, ECLI:EU:C:2015:845 Rn. 42, 44 – Scotch Whisky Association:

²² Stu. Leible/Thomas Streinz in Grabitz/Hilf/Nettesheim, Das Recht der EU, 2023, AEUV Art. 34 Rn. 82.

²³ ԱԵԴ, C-249/81, ECLI:EU:C:1982:402 Rn. 23 ff. – Buy Irish:

բ) Սահմանափակումը

Գոյություն ունեն *արդարացման գրված հիմքեր*: Օրինակ՝ ապրանքների տեղաշարժման ազատության նկատմամբ միջամտությունը կարող է արդարացվել հանրային անվտանգության հիմքով (ԵՄԳՊ 36-րդ հոդ.): Հիմնական ազատություններում բովանդակվող գրված արդարացման հիմքերը՝ իբրև միութենական իրավունքով երաշխավորված ազատության սահմանափակում, պետք է միշտ նեղ մեկնաբանել²⁴: Բայց այդ հարցում անդամ պետություններն ունեն գնահատման արտոնություն²⁵:

Բացի դրանից սահմանափակումը կարող է արդարացվել նաև *կոլիզիոն առաջնային իրավունքի* միջոցով: Բայց այդ նպատակով ԱԵԴ-ը կիրառում է ոչ թե պայմանագրերով պաշտպանվող բոլոր շահերը, այլ իբրև արդարացում ընդունում է միայն նրանք, որոնք իրենց կառուցվածքի ուժով պիտանի են իբրև միջամտության համար լիազորող նորմեր (օրինակ՝ ԵՄԳՊ 106-րդ հոդ. 2-րդ մասի 1-ին նախադասությունը՝ իբրև հակամենաշնորհային արդարացման հիմք)²⁶: Հատկապես հիմնական ազատությունների հետ բախվող *միութենական հիմնական իրավունքները*²⁷ կարող են արդարացնել դրանց սահմանափակումը²⁸: Միութենական հիմնական իրավունքների հետ կոլիզիա առաջանում է, երբ անդամ պետությունները հիմնական իրավունքների պաշտպանության նպատակով սահմանափակում են հիմնական ազատությունները²⁹, կամ, երրորդային գործողության իրավիճակներում, երբ մասնավոր անձինք ցանկանում են հիմնական ազատությունների սահմանափակումներն արդարացնել իրենց հիմնական իրավունքներով: Բայց ազգային հիմնական իրավունքները **չեն կարող** վկայակոչվել իբրև արդարացում միութենական իրավունքի կիրառման առաջնության պատճառով:

Հիմնական ազատությունների կիրառման լայն ոլորտը պատշաճ հաշվի առնելու համար ԱԵԴ-ը **Cassis de Dijon** գործով սահմանափակման արդարացման կողմում անդամ պետությունների կողմից միջամտության հնարավորություններն ընդլայնեց *արդարացման չգրված հիմքերով*³⁰:

Cassis de Dijon գործի համառոտ նկարագիրը: Rewe ԲԸ-ն ուզում էր Ֆրանսիայից «Cassis de Dijon» լիկյոր ներկրել Գերմանիա և այնտեղ վաճառել: Վարչական մարմինը նրան արգելում է դա, քանի որ լիկյորի համար ալկոհոլի պարունակությունը չափազանց ցածր էր սպիրտային խմիչքների մենաշնորհի մասին այն ժամանակվա գերմանական օրենքին համապատասխան: Rewe-ն ազգային այդ կարգավորումը համարում է մի միջոցառում, որն իր ազդեցությամբ համարժեք է ներկրման քանակական սահմանափակմանը և այդ պատճառով խախտում է ԵՄԳՊ 34-րդ հոդվածը: Գերմանական դատարանն այդ հարցով դիմում է ԱԵԴ: ԱԵԴ-ը նույնպես գերմանական կարգավորումը համարում է համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառում:

Հանրության բարօրության՝ չգրված իմպերատիվ պահանջները նույնպես կարող են հանդես գալ իբրև արդարացման հիմքեր:

Օրինակներ: ԱԵԴ-ն արդարացնող հիմքեր է ճանաչել բնակչության առողջության պաշտպանությունը, սպառողների պաշտպանությունը, տարածքային պլանավորման նպատակ-

²⁴ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 76.

²⁵ Oppermann/Classen/Nettesheim, Europarecht, 2021, § 22 Rn. 41.

²⁶ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 77f.

²⁷ Եվրոպական հիմնական ազատությունների և եվրոպական հիմնական իրավունքների համակարգային համեմատության մասին տես Manger-Nestler/Noack, JuS 2013, 503:

²⁸ Հիմնական որոշումը՝ ԱԵԴ, C-112/00, ECLI:EU:C:2003:333 – Schmidberger:

²⁹ Օրինակ՝ Schmidberger որոշման մեջ, տես անմիջապես վերևում 28-րդ ծանոթագրությունը:

³⁰ ԱԵԴ, C-120/78, ECLI:EU:C:1979:42:

ները, արդյունավետ հարկային վերահսկողությունը կամ նաև ՋԼՄ-ների բազմազանության պահպանումը³¹:

Անդամ պետություններն այս հարցում ունեն գնահատման արտոնություն³²: Բայց վիճելի է այդ իմպերատիվ պահանջների՝ իբրև արդարացման հիմքի կիրառման ոլորտը: ԱԵԴ-ն իր պրակտիկայում դրանք կիրառում է ոչ միանշանակ կերպով³³: Պարզ չէ, թե դրանք կիրառելի են միայն *ոչ խտրական*, թե նաև *անուղղակի խտրական* միջոցառումների նկատմամբ: Արդարացման այս հիմքերն անուղղակի խտրական միջոցառումների վրա տարածելու դեմ խոսում է այն հանգամանքը, որ ԵՄԳՊ-ում խտրական միջոցառումների համար կան միանշանակ սահմաններ: Կիրառման օգտին, հակառակը, խոսում է այդ երկու կատեգորիաների (անուղղակի խտրական և ոչ խտրական միջոցառումների) սահմանազատման դժվարությունը³⁴: Բոլոր դեպքերում **անմիջական** խտրականությունները, ըստ գերիշխող կարծիքի, չեն կարող արդարացվել հանրության բարօրության իմպերատիվ պահանջներով³⁵:

Շատ ավելի լայն են արդարացման հնարավորությունները մասնավոր անձանց համար այն իրավիճակներում, որոնցում նրանք բացառության կարգով կաշկանդված են մի հիմնական ազատությամբ: Քանի որ մասնավոր անձինք սկզբունքորեն հանրության բարօրության համար պարտավորված չեն, ուստի նրանք արդարացման նպատակով կարող են վկայակոչել ցանկացած «առարկայական հիմք»³⁶:

բ) Սահմանափակման սահմանափակումը

Այնուհետև պետք է պահպանվեն այն սահմանափակումները, որոնց ենթակա է սահմանափակող միջոցառումն իր հերթին (այսպես կոչված *սահմանափակման սահմանափակում*): Դրանք կազմում են արդարացման սահմանները: Այստեղ ամենից առաջ կարևոր է *համաչափության սկզբունքը*³⁷: ԱԵԴ-ն ստուգում է, թե արդյոք միջոցը պիտանի է երաշխավորելու նպատակին հասնելը և միաժամանակ չի անցնում այն չափը, որն անհրաժեշտ է նպատակին հասնելու համար³⁸: Ազգային սահմանադրական իրավունքում համաչափության սկզբունքն ստուգվում է մեծ մասամբ չորս քայլով. ավելանում է չափավորության ստուգումը³⁹:

III. Հիմնական ազատություններն առանձին-առանձին

Ներկայացված համակարգային մոտեցումներից հետո ստորև լուսաբանվում են առանձին հիմնական ազատությունները:

1. Ապրանքների տեղաշարժման ազատությունը, ԵՄԳՊ 34-րդ ու 35-րդ հոդվածներ

ա) Պաշտպանության ոլորտը

ԵՄԳՊ 34-րդ հոդվածի իմաստով ապրանք են բոլոր ֆիզիկական առարկաները, որոնք կարող են լինել իրավաչափ առևտրային գործարքի առարկա: Ապրանք են նաև գազն ու էլեկտրաէներգիան:

³¹ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 80.

³² Oppermann/Classen/Nettesheim, EuropaR, 2021, § 22 Rn. 41.

³³ Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 82.

³⁴ Տե՛ս նաև Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 83f., որն արդարացման միասնական ստուգման կողմնակից է:

³⁵ Herdegen, Europarecht, 2023, § 15 Rn. 17.

³⁶ Տե՛ս ԱԵԴ, C-415/93, ECLI:EU:C:1995:463 Rn. 105 – Bosman:

³⁷ ԱԵԴ-ը համաչափության սկզբունքին զուգահեռ ստուգում է նաև եվրոպական հիմնական իրավունքները՝ իբրև սահմանափակման սահմանափակում: Դրա քննադատությունը տես Kingreen in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 36 Rn. 99f.:

³⁸ Օրինակ՝ ԱԵԴ, C-110/05, ECLI:EU:C:2009:66 Rn. 59 – Kradschänger:

³⁹ Հայկական իրավունքում համաչափության սկզբունքի մասին մանրամասն տես Հովհաննիսյան, Պետություն և իրավունք 1 (92)/2022, էջ 47-61:

բ) Վնասումը

Ապրանքների տեղաշարժման ազատությունն արգելում է ապրանքների ներկրման և արտահանման քանակական սահմանափակումները, ինչպես նաև համարժեք ազդեցություն ունեցող բոլոր միջոցառումները (ԵՄԳՊ 34-րդ ու 35-րդ հոդվածներ): Ներկրման (ԵՄԳՊ 34-րդ հոդ.) և արտահանման (ԵՄԳՊ 35-րդ հոդ.) ոլորտում քանակական սահմանափակումները վերաբերում են ապրանքների առավելագույն քանակին կամ էլ ներկրման և արտահանման ամբողջական արգելքին: Ապրանքների **ներկրման** ազատության առնչությամբ համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումների համար գործում է վերևում ասվածը:

Հուշում: Իսնդիր լուծելիս համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումն ստուգելիս սկզբում պետք է ուսումնասիրել, թե արդյոք միջոցառումը խտրական է, թե գործում է առանց տարբերության: Եթե միջոցառումը խտրական է, ապա հնարավոր է արդարացում միայն ԵՄԳՊ 36-րդ հոդվածի միջոցով: Միայն առանց տարբերության գործող միջոցառումների դեպքում պետք է անդրադառնալ նաև *Cassis-բանաձևին* և *Keck-բանաձևին*:

Ապրանքների **արտահանման** ազատության առնչությամբ (ԵՄԳՊ 35-րդ հոդ.) ԱԵԴ-ն սկզբում դեռ ստուգում էր այսպես կոչված *Groenveld-բանաձևով*⁴⁰: Հիմա արդեն ԱԵԴ-ը շնչում է նրանից, որ ԵՄԳՊ 35-րդ հոդվածում «համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումներ» հասկացությունն ըստ էության պետք է մեկնաբանել այնպես, ինչպես ԵՄԳՊ 34-րդ հոդվածում⁴¹:

Հուշում: Իսնդիր լուծելիս այնուամենայնիվ պետք է սկզբում անդրադառնալ *Groenveld-բանաձևին* ու հետո քննարկել *Dassonville-բանաձևն* ապրանքների տեղաշարժման ազատության վրա տարածելու թույլատրելիության հարցը:

2. Աշխատողների տեղաշարժման ազատությունը, ԵՄԳՊ 45-րդ հոդված

Աշխատողների տեղաշարժման ազատությունը կարգավորված է ԵՄԳՊ 45-րդ և հաջորդ հոդվածներում, ինչպես նաև ԵՄԳՊ 46-րդ և 48-րդ հոդվածների հիման վրա ընդունված երկրորդային իրավունքով:

ա) Պաշտպանության ոլորտը

ԵՄԳՊ 45-րդ հոդվածի իմաստով աշխատող է նա, ով մեկ ուրիշի համար իրականացնում է ոչ ինքնուրույն (այսինքն՝ ցուցումներով կաշկանդված) տնտեսապես օգտակար գործունեություն, որի դիմաց նա վարձատրություն է ստանում⁴²: Ներառված են նաև պրակտիկանտները: Այս ազատությունը վերաբերում է միայն անդամ պետությունների աշխատողներին: Պետք է ուշադրություն դարձնել ԵՄԳՊ 45-րդ հոդ. 4-րդ մասում հանրային կառավարման ոլորտի աշխատողների համար նախատեսված *ոլորտային սահմանափակման* վրա:

բ) Վնասումը

Այստեղ նույնպես իբրև վնասումներ հանդես են գալիս ինչպես խտրական միջոցառումները, այնպես էլ զուտ սահմանափակումները՝ անկախ աշխատողի քաղաքացիությունից:

Օրինակ: Պետական ծառայության ոլորտում աշխատավարձի հաշվարկման համար արտասահմանում աշխատած ժամանակահատվածը չճանաչելը վնասում է աշխատողների տեղաշարժման ազատությունը:⁴³

Պետք է ուշադրություն դարձնել, որ աշխատողների տեղաշարժման ազատության նկատմամբ միջամտությունները տեղի են ունենում հաճախ ոչ թե անդամ պետությունների, այլ մաս-

⁴⁰ ԱԵԴ, C-15/79, ECLI:EU:C:1979:253 – Groenveld:

⁴¹ ԱԵԴ, C-15/15, ECLI:EU:C:2016:464 – New Valmar:

⁴² Herdegen, *Europarecht*, 2023, § 16 Rn. 3.

⁴³ Տես ԱԵԴ, C-703/17, ECLI:EU:C:2019:850 – Krah:

նավոր անձանց կողմից (տես վերևում II.3.ա):

3. Բնակության վայր ընտրելու ազատությունը, ԵՄԳՊ 49-րդ հոդված

ա) Պաշտպանության ոլորտը

Բնակության վայր ընտրելու ազատությունը նույնպես պաշտպանում է անձանց տեղաշարժման ազատությունը: Բնակության վայր ընտրելու ազատությունից օգտվում են անդամ պետությունների քաղաքացիները, ինչպես նաև ընկերությունները՝ համաձայն ԵՄԳՊ 49-րդ հոդ. 2-րդ մասի:

Առարկայական տեսանկյունից բնակության վայրի ընտրությունը, ի տարբերություն ծառայություն մատուցելու, ուղղված է մեկ այլ անդամ պետությունում մշտապես տնտեսական կյանքին մասնակցելուն: Բնակության վայր ընտրելու ազատությունը վերաբերում է ցանկացած սկզբունքորեն վճարովի գործունեության, որն իրականացվում է սեփական պատասխանատվությամբ ու առանց ցուցումների, այսինքն՝ ինքնուրույն: Այդպիսով, սահմանազատման համար օգտակար են գործունեության տնտեսության, հաճախականության, պարբերականության և շարունակականության պարամետրերը⁴⁴:

ԵՄԳՊ 51-րդ հոդ. 1-ին մասը բովանդակում է ոլորտային սահմանափակում հանրային իշխանություն իրականացնելու առնչությամբ:⁴⁵

Օրինակներ: Դեղատուն ղեկավարելը «հանրային իշխանության» իրականացում չէ, անգամ եթե դա բխում է հանրային շահերից: Փաստաբանական ու նոտարական գործունեությունը նույնպես չի ընկնում այս բացառության տակ:

բ) Վնասումը

Բնակության վայր ընտրելու ազատությունը նույնպես պարունակում է սահմանափակման ամբողջական արգելք: Ցանկացած միջոցառում, որը պիտանի է կանխելու, խոչընդոտելու կամ նվազ գրավիչ դարձնելու այդ ազատության իրականացումը, համարվում է վնասում (այսպես կոչված *Gebhard*-բանաձև)⁴⁶: Այստեղ նույնպես որոշիչ է շուկայի մատչելիության սահմանափակումը⁴⁷:

գ) Արդարացումը

ԵՄԳՊ 52-րդ հոդվածի արդարացման հիմքերի կողքին անուղղակի խտրականության դեպքում հնարավոր է արդարացում նաև հանրության բարօրության իմպերատիվ պահանջների միջոցով (օրինակ՝ առողջության պաշտպանությունը)⁴⁸:

4. Ծառայությունների մատուցման ազատությունը, ԵՄԳՊ 56-րդ հոդված

ա) Պաշտպանության ոլորտը

Անձնային տեսանկյունից ԵՄԳՊ 56-րդ հոդ. 1-ին մասը գործում է միայն Միության քաղաքացիների համար:

ԵՄԳՊ 57-րդ հոդվածի իմաստով ծառայություններն առաջարկներ են, որոնք մատուցվում են վճարի դիմաց, որքանով դրանք չեն ընկնում մյուս հիմնական ազատությունների գործողության տակ (տես 57-րդ հոդ. 1-ին մասի 2-րդ կիսանախադասությունը): Ծառայությունների մատուցման ազատությունն այս իմաստով համապարփակ ազատություն է: ԵՄԳՊ 57-րդ հոդ. 2-րդ մասում գործունեությունների թվարկումն սպառիչ չէ («մասնավորապես»): Այստեղ նույնպես գործում է մի ոլորտային բացառություն հանրային իշխանություն իրականացնելու հա-

⁴⁴ Ruffert, JuS 2009, 97 (98).

⁴⁵ Streinz/Herrmann/Kruis, JuS 2011, 1106 (1112).

⁴⁶ ԱԵԴ, C-55/94, ECLI:EU:C:1995:411 Rn. 37 – Gebhard:

⁴⁷ Korte in Calliess/Ruffert, EUV/AEUV, 2022, AEUV Art. 49 Rn. 50 ff.

⁴⁸ Thomale, JuS 2010, 339 (342); Streinz/Herrmann/Kruis, JuS 2011, 1106.

մար (ԵՄԳՊ 62-րդ հոդ.՝ 51-րդ հոդ. համակցությամբ): Ծառայությունների մատուցման ազատությունը կիրառելի է միայն անդրսահմանային փաստական հանգամանքների նկատմամբ: Դրա մեջ ներառված են բոլոր երեք հնարավոր իրավիճակները. ծառայություն մատուցողը ծառայություն տրամադրելու համար գնում է արտասահման (ակտիվ ծառայության մատուցման ազատություն), ծառայություն ստացողն ինքն է հատում սահմանը (պասիվ ծառայության մատուցման ազատություն), ինչպես նաև այն դեպքը, որում միայն ծառայությունն է սահման հատում (գերմ. *Korrespondenzdienstleistung*), ինչպես, օրինակ, առցանց ծառայությունների դեպքում⁴⁹:

բ) Վնասումը

Արգելված են բացահայտ ու քողարկված խտրականությունները: Բացի դրանից, ըստ *Gebhard-բանաձևի*⁵⁰ արգելված են նաև առանց տարբերության սահմանափակումները, որոնք սեփական քաղաքացիների ու օտարերկրացիների համար գործում են հավասարապես, երբ դրանք կանխում, խոչընդոտում կամ նվազ գրավիչ են դարձնում հիմնական ազատություններից օգտվելը:

գ) Արդարացումը

Այստեղ նույնպես գործում են մեզ արդեն ծանոթ մասշտաբները⁵⁰: ԵՄԳՊ 62-րդ հոդվածում նախատեսված հղման միջոցով կիրառելի են նաև ԵՄԳՊ 52-րդ հոդ. 1-ին մասի արդարացման հիմքերը:

5. Կապիտալի և վճարամիջոցների շրջանառության ազատությունը, ԵՄԳՊ 63-րդ հոդված

Պաշտպանության անձնային ոլորտի տեսանկյունից այս ազատությունը կապված է կապիտալի շարժի հետ և այդ պատճառով գործում է անկախ քաղաքացիությունից բոլոր ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց համար, եթե նրանք գտնվում են որևէ անդամ պետության տարածքում, ինչպես նաև բոլոր ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց համար, որոնք գտնվում են մի երրորդ պետության տարածքում⁵¹:

Առարկայական տեսանկյունից պետք է ուշադրություն դարձնել մյուս ազատություններից սահմանազատելու վրա: Ծառայությունների մատուցման ազատությունից պետք է սահմանազատել ըստ տնտեսական գործունեության հիմնական ուղղության⁵²: Կապիտալի շրջանառության ներքո պետք է հասկանալ գույքային և դրամական կապիտալի անդրսահմանային փոխադրումը (առավելապես ներդրումային նպատակներով): Վճարամիջոցների շրջանառությունը վերաբերում է դրամական միջոցների փոխանցմանը՝ ստացված ծառայության դիմաց⁵³:

Արդարացումն ստուգելիս պետք է մտածել ԵՄԳՊ 65-րդ հոդվածում բառացիորեն կարգավորված սահմանափակման մասին:

Եզրակացություն

ԵՄ քաղաքացիները Միության ներսում իրենց ազատություններից օգտվելու և դրանց պահպանումը պահանջելու միջոցով ակտիվորեն մասնակցում են եվրոպական ներքին շուկայի ձևավորմանը: Մարդիկ այլևս չեն ընկալվում իբրև զուտ շուկայի մասնակիցներ, այլ ընկալվում են իբրև քաղաքացիներ, որոնք օժտված են հատուկ իրավունքներով: Դրանով դրվել

⁴⁹ Մանրամասն v. Detten/Frenzel, JuS 2010, 811:

⁵⁰ Մանրամասն տես Jarass, NVwZ 2018, 1665:

⁵¹ Ress/Ukrow in Grabitz/Hilf/Nettesheim, Das Recht der EU, 2023, AEUV Art. 63 Rn. 120.

⁵² Ruffert, JuS 2009, 97 (99).

⁵³ Oppermann/Classen/Nettesheim, Europarecht, 2021, § 30 Rn. 2.

են եվրոպական ինքնության ձևավորման հիմքերը, որը, սակայն, դեռ սաղմնային վիճակում է:

Ամփոփագիր: Եվրոպական իրավունքի վերաբերյալ քառամաս հոդվածաշարի առաջին մասն սկսվում է հիմնական հարցերով և կազմակերպական իրավունքի հիմունքներով:

Երկրորդ մասում պարզաբանվում են Եվրոպական միության իրավունքի աղբյուրները, ինչպես նաև քննարկվում են օրենսդրական գործընթացները: Բացի դրանից՝ ներկայացվում են եվրոպական իրավունքում կիրառվող կառուցվածքային սկզբունքները:

Երրորդ մասը նվիրված է Եվրոպական միության հիմնական իրավունքներին, որոնք հիմնական ազատությունների հետ միասին կազմում են եվրոպական առաջնային իրավունքի էական անհատական իրավունքները: Նկարագրվում են կառուցվածքային առանձնահատկությունները եվրոպական և սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից՝ շեշտադրելով անդամ պետությունների համար Հիմնական իրավունքների խարտիայի պարտադիր գործողությունը:

Չորրորդ մասում բացատրվում են հիմնական ազատությունները՝ իբրև ներքին շուկայի ստեղծման հիմնական միջոցներ:

Annotation. The first part of the four-part series of articles on European law starts with basic questions and the foundations of organizational law.

The second part explains the legal sources of the European Union law and also deals with the legislative procedures. In addition, the structural principles applicable in the European law are outlined.

The third part focuses on the fundamental rights of the European Union, which - in addition to the fundamental freedoms - are the essential individual rights of European primary law. The structural peculiarities from the perspective of the European and constitutional law are described, with a particular focus on the binding effect of the Charter of Fundamental Rights for the Member States.

The fourth part explains the fundamental freedoms as the central means for establishing the internal market.

Аннотация. Первая часть серии статей (всего 4 части) о европейском праве начинается базовыми вопросами и основами организационного права.

Во второй части объясняются правовые источники права Европейского Союза, а также рассматриваются законодательные процедуры. Кроме того, изложены структурные принципы, применяемые в европейском праве.

Третья часть посвящена основным правам Европейского Союза, которые - в дополнение к основным свободам - являются существенными индивидуальными правами европейского первичного права. Описаны структурные особенности с точки зрения европейского и конституционного права, с особым акцентом на обязательное действие Хартии по правам человека для государств-членов.

В четвертой части объясняются основные свободы как центральное средство для создания внутреннего рынка.

Բանալի բառեր – հիմնական ազատություններ, *Dassonville*-բանաձև, *համարժեք ազդեցություն ունեցող միջոցառումներ*, *Keck*-բանաձև, երեք աստիճանի թեստ, *Cassis de Dijon*, ապրանքների տեղաշարժման ազատություն, աշխատողների տեղաշարժման ազատություն, բնական վայր ընտրելու ազատություն, ծառայությունների մատուցման ազատություն, կապիտալի և վճարամիջոցների շրջանառության ազատություն:

Keywords: Fundamental Freedoms, *Dassonville* formula, Measures of equivalent effect, *Keck* formula, Three-step test, *Cassis de Dijon*, Free movement of goods, Freedom of movement for workers, Freedom of establishment, Freedom to provide services, Free movement of capital and payments.

Ключевые слова: основные свободы, формула *Dassonville*, меры эквивалентного воздействия, формула *Keck*, трехступенчатый тест, *Cassis de Dijon*, свободное перемещение товаров, свободное перемещение работников,

свобода выбора места жительства, свобода предоставления услуг, свободное перемещение капитала и платежей.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Calliess, Christian / Ruffert, Matthias (Hrsg.), EUV/AEUV Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtecharta, Kommentar, 6. Aufl. 2022.
2. Cremer, Wolfram / Bothe, Alexander, Die Dreistufenprüfung als neuer Baustein der warenverkehrsrechtlichen Dogmatik, EuZW 11/2015, S. 413-418.
3. Grabitz, Eberhard / Hilf, Meinhard / Nettesheim, Martin (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union: EUV/AEUV, Kommentar, Loseblatt. In 3 Leinenordnern, 79. Aufl. 2023.
4. Sauer, Heiko, Die Grundfreiheiten des Unionsrechts, Eine Handreichung für die Fallbearbeitung, JuS 4/2017, S. 310-316.
5. Herdegen, Matthias, Europarecht, Lehrbuch, 24. Aufl. 2023.
6. Jarass, Hans Dietrich, Rechtfertigung von Beschränkungen der Dienstleistungsfreiheit und damit verbundene Nachweispflichten, NVwZ 22/2018, S. 1665-1673.
7. Manger-Nestler, Cornelia / Noack, Gregor, Europäische Grundfreiheiten und Grundrechte, JuS 6/2013, S. 503-507.
8. Müller-Graff, Peter-Christian, Die horizontale Direktwirkung der Grundfreiheiten, EuR 1/2014, S. 3-30.
9. Oppermann, Thomas / Classen, Claus Dieter / Nettesheim, Martin, Europarecht, Ein Studienbuch, 9. Aufl. 2021.
10. Pechstein, Matthias / Nowak, Carsten / Häde, Ulrich (Hrsg.), Frankfurter Kommentar zu EUV, GRC und AEUV, 4 Bände, 2. Aufl. 2023.
11. Ruffert, Matthias, Die Grundfreiheiten im Recht der Europäischen Union, JuS 2/2009, S. 97-103.
12. Streinz, Rudolf (Hrsg.), EUV/AEUV, Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union, 3. Aufl. 2018.
13. Streinz, Rudolf / Herrmann, Christoph / Kruis, Tobias, (Original-)Referendarexamensklausur – Öffentliches Recht: Europarecht – Kein Pillenvertrieb durch Kapitalisten! JuS 12/2011, S. 1106-1114.
14. Thomale, Chris, Referendarexamensklausur – Öffentliches Recht: Niederlassungsfreiheit und mitgliedstaatlicher Rechtsschutz bei Nichtvorlage an den EuGH, JuS 4/2010, S. 339-346.
15. von Detten, Jasper / Frenzel, Matthias, Referendarexamensklausur – Öffentliches Recht: Internetglücksspiel – Rien ne va plus? JuS 9/2010, S. 811-816.
16. Հովհաննիսյան Գոռ, Եվրոպական իրավունք (մաս I) – հիմնական հարցեր և Եվրոպական միության կազմակերպական կառուցվածքը, Դատական իշխանություն 10-12 (280-282)/2022, էջ 92-100:
17. Հովհաննիսյան Գոռ, Համաչափության սկզբունք, Պետություն և իրավունք 1 (92)/2022, էջ 47-61:

Հովհաննիսյան Գ. - Հազենի համալսարանի գերմանական և եվրոպական սահմանադրական և վարչական իրավունքի, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, Սաքսոնիայի փաստաբանների պալատի անդամ, փաստաբան, էլ. հասցե՝ gor.hovhannisyan@iw-partner.de:

Ներկայացվել է խմբագրություն 30.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 30.10.2023 թ., երաշխավորվել է ՀՀ վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր, Հայաստանում ֆրանսիական համալսարանի դասախոս, իրավագիտության թեկնածու Գ. Թորոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2024 թ.: